

УДК: 339.564(575.2)

DOI: 10.35254/bsu/2024.67.13

*Азимова Г. Р.,
Эл Аралык медицина мектебинин деканы,
PhD, доценти м.а.,*

*Турганбаева С. М.
К. Карасаев атындагы БМУ, аспирант.*

АЗЫРКЫ ЭТАПТА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ИМПОРТТУН КЫСКАРЫШЫНА ИННОВАЦИЯЛЫК ЭКСПОРТТУН ӨСҮШҮНҮН НАТЫЙЖАЛУУЛУГУНУН ТААСИРИ

Кыскача мазмуну

Бул макалада инновациялык технологияларды колдонуу менен экспорттук - импорттук мүмкүнчүлүктөрдү өнүктүрүү продукциянын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга, ошондой эле дүйнөлүк рынокто алардын катышуусун кеңейтүүгө жардам берери баса белгиленген. Макалада акыркы беш жылда өлкөнүн тышкы соода жүгүртүүсү туруктуу сакталып, товарлардын импорту экспорттун көлөмүнөн кыйла ашып кеткени, бул мамлекеттин экономикалык коопсуздугуна коркунуч келтириши мүмкүн экендиги белгиленген. Бул көйгөйдү чечүүдө экономиканын тармактарын диверсификациялоо, өндүрүш процесстерине инновациялык технологияларды киргизүү жана продукцияны өндүрүү аркылуу дүйнөлүк рынокто экспорттук ишмердүүлүктү жигердүү кеңейтүү сунушталууда. Улуттук өндүрүштү жандандырууда продукциянын сапатын жогорулатуу менен анын рентабелдүүлүгүнө маани берүүнүн маанилүүлүгү белгиленген. Өлкөнүн экспорттук потенциалын ачуу жана экономикалык натыйжалуулукка жетишүү үчүн инновацияларды колдонууга басым жасалат.

Түйүндүү сөздөр: экспорттук потенциал, дүйнөлүк рынок, ааламдашуу, тышкы соода, стратегиялык маани, инновация.

*Турганбаева С. М.
аспирант БГУ им. К.Карасаева*

*Азимова Г. Р.
Международная школа медицины МУК,
PhD, и. о. доцента*

ВЛИЯНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ РОСТА ИННОВАЦИОННОГО ЭКСПОРТА НА СОКРАЩЕНИЕ ИМПОРТА В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Аннотация

В статье предлагается комплексная стратегия развития экспортного и импортного потенциала страны с использованием инновационных технологий. Реализация этой стратегии позволит повысить конкурентоспособность отечественной продукции, расширить присутствие на мировом рынке и, как следствие, обеспечить экономическую безопасность государства. Также отмечается, что за последние пять лет внешнеторговый оборот страны остается стабильным, и импорт товаров значительно превышает объем экспорта, что может создать угрозу для экономической безопасности государства. Для решения данной проблемы предлагается в первую очередь диверсифицировать отрасли экономики, внедрить инновационные технологии в производственные процессы и активно расширять экспортную деятельность на мировом рынке путем выпуска продукции. Основное внимание уделяется использованию инноваций для раскрытия экспортного, импортного потенциала страны и достижения экономической эффективности.

Ключевые слова: экспортный потенциал, мировой рынок, глобализация, внешняя торговля, стратегическая важность, инновации.

Turganbaeva S.M

BSU named after K. Karasaev

Azimova G. R,

International School of Medicine of the IUK,

PhD, acting associate professor

THE INFLUENCE OF THE EFFICIENCY OF GROWTH OF INNOVATIVE EXPORTS ON THE REDUCTION OF IMPORTS IN THE KYRGYZ REPUBLIC AT THE PRESENT STAGE

Abstract

This article emphasizes that the development of export and import opportunities using innovative technologies will help improve the competitiveness of products, as well as expand their presence in the global market. The article notes that over the past five years, the country's foreign trade turnover has remained stable, and the import of goods significantly exceeds the volume of exports, which can pose a threat to the economic security of the state. To solve this problem, it is proposed, first of all, to diversify sectors of the economy, introduce innovative technologies into production processes and actively expand export activities world market.

Keywords: export potential, world market, globalization, foreign trade, strategic importance, innovation.

Экспорттук потенциал экономиканын ар кандай тармактарынын ажырагыс бөлүгү болуп саналат жана мамлекеттин дүйнөлүк рынокто ийгиликтүү атаандаша ала турган товарларды жана кызматтарды өндүрүү мүмкүнчүлүгүн билдирет. Бул ошондой эле кызмат көрсөтүүлөрдүн

эл аралык рынокторун түзүү жана бул кызматтарды дүйнөлүк баада экспорттоо мүмкүнчүлүгүн билдирет. Глобалдык эмгек бөлүштүрүүдө өлкөнүн экспорттук потенциалынын мааниси, ошондой эле анын атаандаштык артыкчылыктарын чындоодогу жана туруктуу жана тез

экономикалык өсүштү камсыз кылуудагы ролу анын стратегиялык маанисин баса белгилейт.

Ааламдашуу доорунда экспорттук-импорттук мамилелерди өнүктүрүү бардык өлкөлөр үчүн алардын экономикалык коопсуздугуна таасирин тийгизген маанилүү аспектиге айланууда. Бул көйгөйдү Ж.Сакс эң жакшы баса белгилеген: «Кандай гана өлкө болбосун, анын экономикалык өсүшү тышкы соода менен ажырагыс байланышта. Эч бир өлкө дүйнөлүк экономикалык системадан обочолонуп, экономикалык гүлдөп-өнүгүүгө жетише алган жок» [2, 18 б].

Тышкы сооданы жана экспортту өнүктүрүүнүн негизги багыттарынын натыйжалары биринчи кезекте тышкы экономикалык байланыштарды өнүктүрүүнүн тандалып алынган стратегиясына жараша болот. Мамлекеттин тышкы соодасынын товардык жана региондук тарабынын структурасын калыптандыруу жана анын соода мүмкүнчүлүктөрүн жакшыртуу ички жана тышкы экономикалык факторлордун, ошондой эле бир катар башка таасир этүүчү факторлордун таасири менен тыгыз байланышта. Бул комплекстүү өнүгүү стратегияларын иштеп чыгууга мүмкүндүк бере турган далилдүү изилдөөлөрдү талап кылат.

Азыркы ааламдашуу доорунда эл аралык экономикалык мамилелерге катышпаган мамлекет жок экени толук чындык. Тескерисинче, өлкөлөр ар кандай эл аралык экономикалык өнөктөштүккө активдүү киришүүгө умтулууда, бул алардын экономикалык коопсуздугун камсыз кылууга жардам берет. Бул алдыңкы технологияларды, инновацияларды, илимий иштеп чыгууларды колдонууга жана экспорттук потенциалды кыйла кеңейтүүгө мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Экспорттук потенциал – бул өлкөнүн өзүнүн ресурстарын жана продукциясын, анын ичинде өндүрүлө турган же жеткиликтүү болгондорду экспорттоо мүмкүнчүлүгүн билдирет [4, 132 б].

Дүйнөлүк рыноктун талаптарына ылайык экономикалык саясатты иштеп чыгуу жана экспорттун көлөмүн көбөйтүү башка өлкөлөр үчүн да, Кыргыз Республикасы үчүн да маанилүү жана ажырагыс компонент болуп саналат [2,196]. Ушуга байланыштуу экспорттук потенциалды кеңейтүүдө негизги басым инновациялык технологияларга негизделген жана дүйнөлүк атаандаштыктын талаптарына жооп бере ала турган жогорку сапаттагы товарларды чыгарууга бурулууга тийиш. Ошондой эле экспортко багытталган өндүрүштү кеңейтүү аркылуу валюталык кирешени көбөйтүү маанилүү.

Экспорттук-импорттук сооданын натыйжасы дайыма мамлекеттин тышкы экономикалык ишмердүүлүгү канчалык өнүккөндүгү менен байланыштуу.

Алдыңкы факторлорду талдоо мамлекеттердин ортосундагы эл аралык экономикалык мамилелердин өнүгүү багытын кылдат изилдөөгө жана глобалдашуу мезгилиндеги экономиканын ар кандай тармактарынын, экспорттук потенциалдын жана интеграциялык процесстердин өнүгүшүнө алардын таасирин баалоого мүмкүндүк берет.

Дүйнөлүк рыноктун талаптарын канааттандыруу үчүн илимий-техникалык өнүгүүгө жана инновацияларга инвестиция салуу зарыл. Жогорку сапаттагы өнүмдөрдү жана кызматтарды түзүү дүйнөлүк рынокто биздин позицияны бекемдөөгө жардам берет. Ар түрдүү товарларга жана кызматтарга басым жасоо менен Кыргызстан белгилүү бир рынокторго жана продуктыларга көз карандылык менен байланышкан тобокелдиктерди азайта алат. Бул дагы дүйнөлүк экономикадагы өзгөрүүлөргө ийкемдүү жооп кайтарууга мүмкүндүк берет. Инфраструктура, анын ичинде транспорттук жана логистикалык системалар экспортту жеңилдетүү үчүн маанилүү роль ойнойт. Инфраструктураны өркүндөтүүгө жана кеңейтүүгө ин-

вестициялар дүйнөлүк рынокко чыгууну кыйла жакшыртат. Экспорт жана эл аралык соода боюнча билим берүү жана окутуу компанияларга дүйнөлүк рынокто натыйжалуу атаандашууга жардам берет. Өкмөт чакан жана орто ишканаларга дүйнөлүк рынокко чыгууга жардам бере алат. Бул каржылык колдоо, кеңеш жана жеңилдетилген соода шарттарын камтышы мүмкүн. Чет өлкөдөгү керектөөчүлөрдүн муктаждыктарын жана артыкчылыктарын түшүнүү жана аларга ылайыкташтырылган продукцияларды ыңгайлаштыруу үчүн үзгүлтүксүз рыноктук изилдөөлөрдү жүргүзүү маанилүү. Аймактык жана эл аралык соода келишимдерине катышуу жаңы рынокторду ачып, экспортко стимул бере алат. Продукциянын жогорку сапатын жана эл аралык стандарттарга шайкештигин кепилдөө ийгиликтүү экспортко карай маанилүү кадам болуп саналат. Улуттук бренддерди жана бренддерди түзүү жана жылдыруу өлкөнүн дүйнөлүк аренадагы имиджин бекемдөөгө жана анын товарларына жана кызматтарына суроо-талапты стимулдаштырууга жардам берет. Кыргыз Республикасы үчүн чоң потенциалга ээ боло турган туризм, билим берүү жана маалыматтык технологиялар сыяктуу кызматтарды экспорттоого өзгөчө көңүл буруу керек.

Экспорттук потенциалды өнүктүрүү мамлекеттик, бизнес жана билим берүү мекемелеринин биргелешкен аракеттерин талап кылган узак мөөнөттүү жана татаал процесс. Бирок, бул иш-чараларды ийгиликтүү ишке ашыруу өлкөнүн экономикалык туруктуулугун жана гүлдөп-өнүгүшүн жогорулатат [2, 18 б].

Ар бир өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүү деңгээли анын экспорттук-импорттук агымы аркылуу дүйнөлүк экономикага кандай катыша турганынан көз каранды. Бул өлкөнүн экономикасын өнүктүрүүдө экспорт жана импорттогон товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн структурасы жана көлөмү маанилүү

роль ойноорун билдирет.

Өлкө өзүнүн товарларын жана кызматтарын дүйнөлүк рынокко жигердүү экспорттогондо, өзгөчө, эгерде алар инновациялык технологияларга негизделген болсо, бул анын экономикасынын натыйжалуулугун жогорулатууга жардам берет. Экспорт өлкөнүн кирешесин көбөйтүүгө жардам берерин түшүнүү керек, анткени ал товарларды жана кызматтарды чет өлкөдө сатуудан кошумча киреше алат. Экономиканын көп экспорттогон секторлору көбүнчө ылдам өсөт. Бул жаңы жумуш орундарын түзүп, өндүрүштү көтөрөт. Ошондой эле экспорттолуучу товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн ар түрдүүлүгү бизге конкреттүү рынокторго жана товарларга көз карандылыкты азайтууга мүмкүндүк берет. Бул экономикалык соккуларды жумшартууга жардам берет. Дүйнөлүк рынокко экспорттоо инновацияларды жана дүйнөлүк стандарттарга жооп берүү жана ийгиликтүү атаандаштык үчүн жаңы технологияларды өнүктүрүүгө түрткү берери түшүнүктүү.

Экспорт дагы кошумча инвестиция жана өнүгүү үчүн пайдаланылышы мүмкүн болгон чет элдик валютанын өлкөгө агымына көмөктөшөөрүн белгилей кетүү маанилүү.

Ошондуктан, өзгөчө инновациялык негизде экспорттун үлүшүн көбөйтүүгө умтулуу көптөгөн өлкөлөрдүн экономикалык саясатынын маанилүү аспектиси болуп саналат. Бул туруктуу жана бакубат келечекке өбөлгө түзөт, жарандардын жашоосун жакшыртат жана өлкөнүн дүйнөлүк экономикадагы атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатат [5, 88б].

Ар бир өлкөнүн социалдык-экономикалык чөйрөлөрүнүн өнүгүү деңгээли түздөн-түз анын эл аралык соодасынын түзүмүнө жана көлөмүнө жараша болот [1, 17б]. Өлкө товарларды жана кызматтарды дүйнөлүк рынокко канчалык көп экспорттосо, айрыкча алар инновациялык технологияларга негизделсе, анын экономика-

сынын ар кандай тармактары ошончолук ийгиликтүү жана натыйжалуу боло алат.

Илимдин жетишкендиктерин, инновациялык технологияларды чебер айкалыштыруу, даяр продукцияны өндүрүү, керектөө жана утилдештирүү аркылуу бүгүнкү күндө көптөгөн өнүккөн экономикалык өлкөлөр дүйнөлүк постиндустриалдык экономикада негизги ролду ойношот. Батыш өлкөлөрүнүн адистеринин айтымында, ички дүң продукциянын 75%дан ашыгы жаңы билимдерге, жаңы технологияларды жана жабдууларды колдонууга, ошондой эле аларды уюмдарга жана өндүрүштү башкарууга киргизүүгө жумшалат.

Заманбап технологияларды жана өндүрүш процесстерин колдонуунун негизинде тышкы экономикалык байланыштарды өнүктүрүү жана экспорттук потенциалды кеңейтүү, ошондой эле эмгекти дүйнөлүк

бөлүштүрүүгө жигердүү катышуу жана товардык рыноктун жаңы сегменттерин өнүктүрүү экономиканын туруктуу өсүшүнө өбөлгө түзөт. Бул аракеттер ошондой эле социалдык-экономикалык көрсөткүчтөрдү жакшыртат жана өнүккөн өлкөлөр менен көп тараптуу мамилелерди бекемдеп, алардын эл аралык мамилелердеги ролун олуттуу түрдө жогорулатат [3, 56 б].

Экспортко багытталган өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө негизги экономикалык көрсөткүчтөрдүн өсүшү менен өлкөгө валюталык ресурстардын агымы да өсүүдө. Бул өсүш жумушсуздардын санынын кыскарышы менен коштолуп, өз кезегинде бюджеттин бардык деңгээлдеринде кирешенин өсүшүнө алып келет. Натыйжада калктын социалдык-экономикалык абалы жакшырууда [1, 176].

Адабияттар

1. Азимова, Г.Р. Кыргызстанда заманбап эмгек рыногунун өнүгүү тенденциялары жана жумуш орундарын түзүү / Г.Р. Азимова // М.Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономика университетинин кабарлары. – 2018. – № 1(43). – 16-19-б. – EDN PYNHRPQ.
2. Гапурбаева, Ш.Р. Кыргыз Республикасынын тышкы соода жүгүртүүсүндөгү экспорттун товардык структурасы / Ш.Р.Гапурбаева, А.Б.Сманова // М.Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономика университетинин кабарлары. – 2022. – № 1(54). – 17-19-б. – ЭДН АЮУВ.
3. Гапурбаева, Ш.Р. Кыргыз Республикасынын тышкы экономикалык ишмердүүлүгүнүн абалы / Ш.Р.Гапурбаева // Кыргызстан эл аралык университетинин жарчысы. – 2018. – № 2(35). – 53-59-бб. – EDN LEINMG.
4. Югай, Н.А. Кадрларды даярдоо азыркы шарттарда экономиканын инновациялык өнүгүүсүнүн фактору катары / Н.А.Югай, Ш.Р.Гапурбаева // Кыргызстан Эл аралык университетинин жарчысы. – 2022. – № 2(46). – 130-134-б. – DOI 10.53473/16946324_2022_2_130. – EDN LQUNZR.
5. Сманова А.Б. Кыргыз Республикасынын Кытай менен тышкы соода жүгүртүүсүндөгү экспорттун жана импорттун динамикасы жана түзүмү // БГУ им. К.Карасаева - 2021 No 4-(58). 86-89-бб.